

УДК 378.147:796.011.3

Федорець В.М.

МЕТОДОЛОГІЧНІ І МЕТОДИЧНІ АСПЕКТИ ВИКОРИСТАННЯ МАЄВТИКИ ДЛЯ РОЗВИТКУ ЗДОРОВ'ЯЗБЕРЕЖУВАЛЬНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ ВЧИТЕЛЯ ФІЗИЧНОЇ КУЛЬТУРИ

В статті висвітлюються методологічні й методичні аспекти використання маєвтики для розвитку здоров'язбережувальної компетентності вчителя фізичної культури в умовах післядипломної освіти. Формуються методологічні концепти маєвтики тілесності, маєвтики здоров'я і фундаментально-ціннісних знань. Актуалізується духовний, гуманістичний і когнітивний аспекти маєвтики як методу і як ціннісно-світоглядної системи. Маєвтика розглядається як комунікативно-дискурсивна і екзистенційно-комунікативна практика спрямована на антропологізацію, інтелектуалізацію, онтологізацію, гуманізацію, аксіологізацію здоров'язбережувальної компетентності і освітнього процесу, а також як важливий аспект декомунізації та європеїзації і інтернаціоналізації освіти.

Ключові слова: здоров'язбережувальна компетентність, вчитель фізичної культури, післядипломна освіта, маєвтика, педагогіка, методологія, методика, здоров'я, аксіологізація, гуманізація, онтологізація.

Prudens iterrogatio quasi dimidium scientiae¹

Постановка проблеми. Актуальність використання маєвтики для розвитку здоров'язбережувальної компетентності вчителя фізичної культури в умовах неперервної освіти зумовлено рядом чинників серед яких ми виділяємо, перш за все, потребу в ефективній, практично орієнтованій методиці, яка би системно, швидко, ефективно і цілісно формувала як когнітивну (інтелектуальну) так і особистісну складові компетентності, впливаючи на розвиток цінностей, смислів, інтенцій, мотивацій та установок педагога. Особливий запит до результативності методики визначається питаннями здоров'я орієнтованої актуалізації і трансформації вже наявного інтелектуально та аксіологічного потенціалів вчителя. Значимим є питання практичної спрямованості і специфікації здоров'язбережувальних знань, а також запит на їх фундаменталізацію та гуманістичну [13] і дитиноцентричну трансформацію. Важливість вказаних аспектів підсилюються показовою і досить песимістичною статистикою порушень здоров'я школярів. За даними І. В. Сергеті [12] серед школярів визначається до 20 % дітей в яких діагностована певна патологія.

Чинником який визначає "екстремальний вимір" у пошуку ефективних методик удосконалення здоров'язбережувальної компетентності вчителя фізичної культури в умовах неперервної освіти, є випадки загибелі дітей на уроках фізичної культури чи після занять, внаслідок гострої кардіологічної патології [13], які в останні 20 років спостерігаються в Україні, Казахстані, Російській Федерації та Білорусії. На основі вище вказаних аспектів проблеми як значимі представляються суто технологічні запити на необхідність формування в педагога нових і системних знань про здоров'я в контексті профілактики певних порушень, а також розвиток відповідних навичок, та потреба в розробці алгоритмів вирішення типових ситуаційних задач і практичних питань. Значимим в даному контексті є питання трансферу медико-гігієнічних, біологічних та психологічних знань, підходів, візій, способів мислення як необхідних аспектів здоров'язбережувальної компетентності з метою профілактики і корекції статистично значимих порушень.

Таким чином, крім удосконалення і перегляду змістовного компоненту програм підвищення кваліфікації, виникає питання відбору методик, найбільш ефективних для вирішення представлених вище завдань. Аналізуючи власний досвід роботи в післядипломній освіті, ми можемо відмітити, що серед таких методик результативною є інтерактивні дискурсивно-комунікативні і, перш за все, маєвтика. Вказаний метод при використанні під час відносно нетривалого періоду перебування слухачів на курсах підвищення кваліфікації дає змогу сформувати в них цілісне, системне і практично орієнтоване розуміння певних здоров'язбережувальних проблем та представити шляхи для їх вирішення.

¹ Розумне питання рівноцінне половині відповіді (лат.)

Маєвтика є ефективною не тільки відносно знаннєвого та інтелектуального аспектів навчання, а також представляє методіку, яка актуалізує розвиток у вчителя відповідних здоров'язбережувальних смислів, цінностей [6, 7], ціннісних орієнтацій та мотивацій. Цінним є те, що цей метод сприяє також гуманізації як вчителя так і освітнього процесу загалом. Маєвтика спрямована на розвиток і розкриття доброти, толерантності, а також на інтелектуалізацію і аксіологізацію як здоров'язбережувальної компетентності так і особистості вчителя, що особливо важливо в умовах впровадження інклюзії та європеїзації й інтернаціоналізації освіти.

Таким чином, актуальність нашого дослідження визначається перш за все методологічно орієнтованими і практично спрямованими запитами на вивчення специфіки, ефективності і когнітивно-ціннісної маєвтики як методу, який застосовується для розвитку здоров'язбережувальної компетентності вчителя фізичної культури в умовах неперервної освіти. Відповідно значущими соціальним, професійним, методичним і етичним аспектами є питання використання маєвтики для ціннісно орієнтованої актуалізації проблематики, збереження життя і здоров'я [12, 13] дітей в освітньому процесі.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Сократівський діалог як важливу складову педагогічного спілкування використовували А. С. Макаренко і В. А. Сухомлинский. Серед сучасних досліджень присвячених освітньому застосуванню маєвтики актуальними є роботи І. А. Андріївського [2], І. Д. Беха, О. В. Вознюка, О. А. Дубасенюк, М. Б. Євтуха, І. А. Зязюна, О. П. Козлової [7], В. Г. Кременя, М. В. Полякова, М. В. Телегіна, А. В. Хуторського.

Освітні проблеми використання сократівської педагогіки і маєвтичного сократівського методу висвітлені також в роботах Л. Баутиста (L. Bautista 2014), П. Богосяна (P. Boghossian), Н. Бурбулеса (N. Burbules, 2000), Г. Вільямса (G. Williams, 2010) Р. Гарликова (P. R. Garlikov, 2001) [17], Т. Гулдинга і Д. Суреша (T. Goulding, D. Suresh), Д. Калхоуна (D. Calhoun), В. Лама (F. Lam, 2011), Р. Лейн-Фокса, (P. Lane-Fox, 2008), Г. Перкінсона, (H. Perkinson, 1985) [19], Е. Пілгрена (A. Pihlgren 2008), К. Сескіна, (K. Seeskin) [20], К. Форда (C. Ford 2008), Д. Честера (D. Chester, 2012), Р. Шермана (R. Sherman, 1970).

Методологічні і методичні аспекти застосування маєвтики для розвитку здоров'язбережувальної компетентності вчителя фізичної культури в умовах неперервної освіти в науковій педагогічній літературі висвітлені недостатньо, що разом із значущістю даної проблеми для педагогічної теорії і практики визначає наше дослідження як актуальне.

Мета дослідження полягала в аналізі методологічних, методичних, ціннісно-смыслових, філософсько-педагогічних, професійно-світоглядних та технологічних аспектів використання маєвтики для розвитку здоров'язбережувальної компетентності вчителя фізичної культури в умовах неперервної освіти. Для гуманізації і інтелектуалізації процесу розвитку здоров'язбережувальної компетентності, а також для фундаменталізації знань про здоров'я і для технологічно орієнтованих трансформацій методології і методіки актуалізувалися питання формування методологічних концептів на основі осмислення маєвтичного методу, екзистенційно-феноменологічних візій та принципів "турботи про себе", "пізнання себе" і калокагатії.

Виклад основного матеріалу. Наша педагогічна система, яка спрямована на розвиток здоров'язбережувальної компетентності вчителя фізичної культури в умовах післядипломної освіти, сформувалася на основі вивчення досвіду підвищення кваліфікації у Вінницькій академії неперервної освіти. Інтегрувавши питання, що актуалізувалися педагогами, і врахувавши побажання вчителів, а також осмисливши власний досвід роботи і світові тенденції розвитку інтерактивного навчання і компетентнісного підходу, ми визначили основні методіки в нашій педагогічній системі, саме: маєвтичні практики та аналіз і розв'язування педагогічних задач з проблематики збереження здоров'я, які також розробляються на основі маєвтичних складових. Вказані два методичні напрями (маєвтика і розв'язування педагогічних задач) використовуються інтегративно як взаємодоповнювальні.

Маєвтичний підхід є унікальною інтелектуальною антропологічно-діалогічною практикою, що прийшла до нас з давнини. Цей підхід, який був відкритий і розроблений Сократом та представлений в діалогах Платона [11], ще з часів давньої Греції показав свою особливу ефективність у розкритті в людині її людського образу, виявленні моралі, та при формуванні системних знань. Маєвтика і в наш час розглядається як ефективна [7, 17, 19, 20] інтерактивна комунікативно-діалогічна педагогічна технологія. В маєвтиці, як в комунікативно-діалогічному методі, закладена ідея про те, що вчитель має допомогти учню знайти, проявити, "народити", розкрити знання, які потенційно можуть бути наявними в суб'єкта в актуальній чи контекстуальній формі. Маєвтика (грец. μαευτική) первино представлялася як допомога при родах (повивальне мистецтво). При застосуванні цього терміну (маєвтики), з часів Сократа, в філософії і надалі в гуманітарних науках він розуміється як спосіб і особлива форма комунікації [7], яка спрямована на актуалізацію наявних знань через цілеспрямоване застосування системи питань та особливого іронічного формату діалогу, що включав також аналіз і збір інформації про проблему – анамнез. На нашу думку, з позицій сучасних уявлень про трансфер знань [10], маєвтика може розглядатися як комунікативна техніка, спрямована на актуалізацію "внутрішньо-особистісного" і глибинного трансферу знань та цінностей.

Перейдемо до розгляду наших бачень і досвіду використання маєвтики в умовах післядипломної освіти. Для нас світоглядно і методологічно значимим є те, що маєвтика базується на ідеї первинної наповненості людини смислами і знаннями, а також на потенціалі її духовності. У її витоків є саме ідея вищої і іншої реальності, існування духовного виміру буття і душі [6] та діалогічної [4] природи людини. Як говорили древні, про людину вона є – *In corpus humanum pars divini spiritus mersa* (Частина Божественного Духу зануреного в людське тіло).

Завдяки використанню маєвтики актуалізується питання наявності первинного й імпліцитного інтелектуально-ціннісного потенціалу особистості, який є якісно інший і більший від суми отриманих зовні знань чи морально-етичних уявлень та установок. З позицій маєвтики ми розглядаємо людину не механістично, яка формується на основі інтеріоризації цінностей і знань, а як істоту, яка має первинний потенціал і інтенціональність, а також як трансцендентну сутність тобто таку, що може виходити за свої межі саме завдяки духовній і ціннісній природі [6]. Зазначене опосередковано відображає як індивідуальне і унікальне та неповторне начало особистості так і її духовний та сакральний виміри. Маєвтика таким чином спирається на ідеї духовної [6] і діалогічної [4] природи, поліонтологічності і трансцендентності людини як істоти, яка має потенціали до розвитку, творчості й трансформації.

О. П. Козлова, акцентуючи увагу на тому, що на базисі методу Сократа (маєвтичного діалогу) сформувалася ідеалістична діалектика [7], актуалізує необхідність застосування в педагогіці ціннісного потенціалу маєвтики, що ми відповідно розуміємо як інтегративну когнітивно-аксіологічну технологію, співвідносну до парадигми компетентнісного підходу, в якій також провідна роль відводиться ціннісно-смиловому аспекту. В даному контексті для нашої педагогічної системи особливу цінність представляє маєвтика в зв'язку з тим, що вона спрямована не тільки на осмислення і пізнання загальних основ моралі та приватних добродійностей [7], але й на можливість їх актуалізації та репрезентації в форматах феноменів, наративів, дискурсів і у формі онтологій (буття).

Маєвтика Сократа описана Платоном [11], була не маніпулятивною технікою [2], а спрямовувалася на духовну трансформацію особистості та морально-етичне вдосконалення людини через самопізнання і розкриття її внутрішніх сил, знань, інтенцій та ресурсів, що відбувалося в процесі діалогу. Відповідно ми бачимо маєвтику як дискурсивно-комунікативний інструмент феноменологізації, аксіологізації, онтологізації і антропологізації не тільки знань про здоров'я але й самої здоров'язбережувальної компетентності та особистості вчителя.

При такому розумінні маєвтики як комунікативно-діалогічного шляху до розкриття внутрішнього світу людини, смисли, цінності і мораль репрезентуються цілісно і феноменологічно, як антропологічно орієнтовані ціннісно-смилові феномени і світи, які можуть бути органічно включені в життєвий світ (*Lebenswelt*) [18], а також відповідно інтерпретуються як автентичні складові професійного буття особистості. Таке "маєвтичне" осмислення, проявлення чи навіть перевідкриття моралі та цінностей у собі через діалог, який надалі інтеріоризується особистістю, представляється нами як імпліцитний екзистенційно-комунікативний феномен, який "народжується" перш за все через трансформації інтелектуально-ціннісного [6] і духовного буття особистості. Простіше кажучи, особистість через маєвтику перевідкриває себе як людину моралі, любові, добра, знань, вічного буття.

Таким чином через практику маєвтики певною мірою актуалізується і реалізуються давньогрецька традиція і практика *epimelesthai sautou* – "турботи про себе" [14], яка в нашій педагогічній системі є базисною концепцією збереження здоров'я, а також активно використовується дельфійський принцип *gnothi sautou* – "пізнай самого себе" [14]. В Давній Греції у сфері морально-етичного вдосконалення та збереження духовного і психологічного здоров'я одним з актуальних спрямувань принципу *gnothi sautou*, як і давньогрецької трагедії, була ідея формування людини як істоти гармонійної, духовної і моральної, а також такої, яка має почуття міри, вмє управляти своїми бажаннями, пристрастями та запитамі і що особливо важливо, протидіє розвитку надмірної гордині, егоїзму і не вважає себе Богом. Тому в нашій педагогічній системі принцип *gnothi sautou*, який актуалізується через маєвтичну практику, також спрямований на профілактику вищевказаних проблем і збереження психологічного та тілесного здоров'я.

Глибинний вплив маєвтики, навіть будучи не в повній мірі усвідомленим людиною в нашій педагогічній системі є таким, що обумовлює визначальні і системоорганізуючі здоров'я орієнтовані трансформації особистості, та впливи на її спрямованість, а також відповідні зміни професійних і життєвих установок. Тобто маєвтика є делікатною і людиномірною технологією витонченого але разом з тим потужного впливу на особистість, підсвідомість, на Я-концепцію, на ціннісно-смилову сферу. Не дарма, аналізуючи Святе письмо, ми можемо, сказати, що "метод" близький до маєвтики був використаний змієм в Едемі. Змії запитав Єву "Чи справді сказав Бог: не їжте ...". Але це було не просто питання, а потужний, глибинний полісемантичний і деструктивний вплив. Хоча вказаний вплив ближчий до маніпулятивних технік софістики, ніж до маєвтики... Маєвтика первинно у своїй суті покликана розкривати добродійності...

Відповідно після вказаних подій, коли Господь, запитуючи Адама: "Адам де ти?", Він по суті переосмислює, створює і розкриває нове буття першої людини. Питання – "Де?", яке висловлене

Господом, постає перед Адамом у всій неосяжній сакральній повноті й екзистенційному жахові. Це питання ("Де?") перекладається (інтерпретується): – "як і яким ти став і в якій світ потрапив". Таким чином Бог через питання орієнтації визначає особливості майбутнього буття. Цікавим є також питання: – "Адам?", яке інтерпретується: "Чи це ти?". Бог цим питанням творить нову людину і її буття, яке є якісно відмінним від попереднього.

Якщо відносно вказаних трактовок маєвтичних складових Святого письма можемо прийняти нейтральну чи навіть атеїстичну позицію, то і в такому випадку, аналізуючи вищевказані ситуації описані в Біблії, через призму ідей М. Вебера про те, що в релігійній традиції певною мірою відображена соціальна структура і проблеми відповідних суспільств, ми можемо сказати про те, що маєвтика (точніше її елементи), ще до представлення її Сократом як специфічного філософсько-комунікативного методу, могла бути і в стародавні часи одним з центральних системоорганізуючим антропологічно-лінгвістичним і соціально значимим феноменом, який містить у собі, в актуальній чи контекстуальній формі, педагогічно-аксіологічну складову. Уточнюючи вказану думку, ми висловлюємо ідею про те, що маєвтика чи не перша контекстуально існуюча педагогічна і соціальна технологія, яка народилася разом з Homo Lingvalis (Людиною мовленевою), постаючи разом з її як буденними так і одночасно екзистенційними питаннями: "Що це?", "Де?", "Я?", "Куди?". Аналізуючи власний освітній досвід, який розглядається через призму вище представленими ідеями, ми актуалізуємо питання використання маєвтики для розвитку здоров'язберезувальної компетентності вчителя фізичної культури як гуманістичної антропологічної практики, яка має значний трансформаційний, креативний, аксіологічний, екзистенційний, психотерапевтичний та корекційний потенціали.

Питання, які є основними складовими маєвтичних практик, ми розуміємо як проявлене чи трансформоване в мову буття, як озвучені смисли, цінності, наративи чи "спресовані дискурси". Сукупно в форматі екзистенційного осмислення, визначеному відносно мови М. Хайдеггером [15], ці явища інтерпретуються як "мова, що є домом буття". Маєвтика, таким чином може розглядатися як спосіб і інструмент створення цього буття, а також як екзистенційно-комунікативна і рефлексивно-феноменологічна практика та процес екстеріоризації смислів та цінностей [6] із глибин людського буття на раціональний усвідомлений рівень.

Але необхідно мати на увазі, що маєвтика за своєю центральною метою – розкриття в людині доброчинностей, прояву її людського образу і знань про добро принципово відрізняється від маніпулятивних соціальних і психологічних технологій непрямого управління суспільством, класом тощо. Ці технології первинно мають іншу маніпулятивну мету і шлях. Для прикладу згадаємо знайомі телепередачі з С. Шустером.

Через маєвтику промовляє саме життя і діалогічна природа [4] буття людини. Дитина є маєвтичною за своєю сутністю, що відображається в її перманентному питанні: "Що це?". В дитинстві це питання є первинним і основним. З біологічних позицій це питання ("Що це?") є комунікативно-лінгвістичним проявом орієнтувально-пошукового рефлексу, який лежить в основі всієї інтелектуальної діяльності і практичних навичок. Але орієнтувально-пошуковий рефлекс первинно має також і локомоторний та тілесний прояви. Довербальні засоби комунікації є первинні. Питання: "Що це?", "Де?" проявляються у формі тілесних рухових феноменів як в домовленевий період онтогенезу, так і при оволодінні мовою, представляючи невербальні комунікативно-дискурсивні засоби. Це неусвідомлені і не достатньо контрольовані повороти голови, нахили, жести, обхід території частіше по кругових траєкторіях та ін.

Враховуючи онтогенетичні передумови (орієнтувально-пошуковий рефлекс), та онтологічний, аксіологічний і гносеологічний потенціали маєвтики, а також визначаючи феномени діалогізму і комунікації як специфічні для людського буття, ми актуалізуємо питання про розгляд їх у форматі концептуальних метафор [8] і методологічних візії, які можуть бути використанні в методах побудови рухових дій та розвитку локомоторних навичок, вмінь і компетентностей. Таким чином маєвтика, діалогізм і комунікація, представлені як концептуальні метафори [8] і інтенції, можуть бути актуальною складовою методології розвитку як здоров'язберезувальної, так і професійної компетентностей вчителя фізичної культури, а також використані для формування фізкультурно-оздоровчих методів і систем. Близькі концептуальні підходи існують в тілесно-орієнтованій психотерапії.

Метафорично тіло репрезентується як таке, що говорить з собою і світом. Тіло, яке вміє ставити питання і відповідати – само собі, середовищу. Для збереження здоров'я і розкриття потенціалу дитини вказані методологічні установки особливої важливості набувають в умовах, коли рухова активність здійснюється дітьми в режимах спонтанності і гри, а також може бути використана для корекції тілесних і психологічних проблем, як в дітей з нормативним розвитком, так і з особливими потребами. Маєвтика, завдяки своїй ефективності та аксіологічному потенціалу, є необхідною методичною умовою розвитку інклюзивно-гуманістичного компоненту здоров'язберезувальної компетентності вчителя фізичної культури.

Зрозуміло, що рухова активність проявляється цілісно. Наші підходи спрямовані не на протидію цій цілісності, а на синхронізацію, гармонізацію в системах сома (тіло) – вісцера (внутрішні органи),

сома – серце, сома – інтелект, сома – емоції і почуття, сома – тілесне Я і Я-концепція та ін. Фізкультурно-оздоровчі системи і підходи для розкриття потенціалу дитини і збереження її здоров'я мають бути змішаними тілесно-вербальними, тілесно-маєвтичними, тілесно-інтелектуальним. Класичні уявлення Ж. Піаже говорять нам про те, що дитина до двох років "мислить тілом" і пізнає через нього світ. Зрозуміло, що онтогенез необоротний і відбулися процеси інтеріоризації та зміни і заміни певних функціональних систем, і ми не можемо повернутися в той період завдяки певним методикам, але разом з тим, у питанні використання потенціалу тіла і рухової активності як інтелектуальної реальності, є певний здоров'язбережувальний смисл. Науковим підтвердженням вказаних бачень є ідея використання тіла в ментальних процесах і при їх аналізі та моделюванні, на основі чого сформувався новий напрям – тілесна когнітивістика. Співвідносними до вказаних ідей є теоретичні і практичні розробки вітчизняних науковців, а саме: унікальна за своєю ефективністю школа розумного руху О. П. Аксьонової [1], методики навчання у русі О. Д. Дубогай [5], гімнастика пробудження М. М. Єфіменко. Серед надбань людства, феноменом, який відображає тілесно-орієнтовані бачення інтелекту чи ментальне розуміння тілесності і локомоції, є приклад африканських культур – "танцююча Африка". Роль танцю як комунікативного і ментального явища в культурах народів Африки, порівняно з Європою, є особливою, а то й визначальною.

Рухові режими сформовані з урахуванням вказаних тілесно-маєвтичних, тілесно-інтелектуальних бачень, потенційно будуть містити рекреаційні, корекційні, психотерапевтичні, креативні та інтелектуальні складові. Наприклад можна сказати підлітку, який захопився "домашнім" культуризмом: "Ти запитав руки, чи їм потрібні такі здоровенні м'язи?", "Чи ти запитав душу, чи їй і тобі потрібні такі руки та, що вони вмюють і можуть ще робити?".

В даному контексті ми вважаємо, що для вчителя фізичної культури важливим є вміння вести маєвтичний діалог з метою психологізації, комунікативізації, гуманізації і антропологізації освітнього процесу як системної умови збереження здоров'я дітей. Сучасний вчитель має вміти ефективно, людяно і маєвтично спілкуватися з дітьми, а не тільки свистіти, рахувати і наказувати на занятті та утримувати їх в стані психологічного напруження і очікуванні чергової команди чи наказу. Необхідно перейти від уроку-імперативу і монологу, що трансформує психологічні сили дитини на боротьбу з собою і своїм Я, та в мілітарно орієнтоване навчання покорі, до діалогічно-маєвтичного заняття, яке розкриває душу і народжує добротності, а також дає можливість на занятті з фізичної культури відпочити (рекреаційна і відновна складова), психологічно і духовно збагатитися. Зрозуміло, кращі здобутки попередньої епохи необхідно зберегти і врахувати.

Маєвтика і комунікативно-діалогічні підходи загалом відкривають педагогу величезні можливості для інтегративного використання прийомів метафоризації, персоніфікації, для інтегративної актуалізації потенціалу міфологічної свідомості (Mifos) і архетипічного рівня психіки [16] та сили Логосу (Logos), для створення на заняттях фізичною культурою таких рухових і психологічно-інтелектуальних умов, що сприяють розвитку в учнів бажання до пошуків смислів буття, смислів тілесного буття, вмінь формувати тілесні метафори і концепти. Фізична культура в такому ракурсі постає не тільки як тілесна, а і як інтелектуальна, комунікативна і духовна практика.

Інтегруючи зазначене, ми формуємо методологічні концепти маєвтики тілесності і маєвтики здоров'я. *Маєвтика тілесності* це сукупність бачень і концептів, специфікованих і спрямованих на формування тіла і тілесності, та розвиток рухової активності на основі використання змішаних тілесно-ментальних технік при констуюючому впливові ідей діалогічності і маєвтики.

Ми таким чином на концептуальному рівні визначаємо, ще один із можливих напрямів удосконалення фізичної культури в її діалогічному і здоров'язбережувальному аспектах, актуалізуючи сучасні уявлення про тіло і тілесність [3]. Реально існуючими практиками маєвтики тіла є хореографія і бойові мистецтва. Тому тут особливої нашої новизни не має. Ми лише акцентуємо увагу на ідеї маєвтики і діалогізму як принципів побудови і вдосконалення таких систем. Танець чи рухова дія як діалог з Другим, зі Світом, і з собою... Метафорою для таких розробок визначається тіло ("діалогічно-маєвтичне рухове тіло"), що розкривається до рівня локомоторної онтології (буття), яке через рухову активність, а точніше і ширше, через рухове буття, веде діалог з собою, з Я, з бажаннями, зі світом, з іншими людьми та істотами. Подібна оздоровчі системи сформовані О. П. Аксьоновою, М. М. Єфіменко.

В смислових рамках збереження здоров'я ми, на основі використання маєвтики, визначаємо таку методологічну послідовність формування культури руху: 1) рухові дії як прояв вітальності і цікавості, "тіло вітальності"; 2) формування "тіла руху" як інструменту і як психологічного новоутворення; 3) рух як смисл, цінність і автономія, "тіло смислів і цінностей"; 4) тілесно-рухова ідентичність та інтенціональність, "тіло Я"; 5) рух як спосіб життя; 6) локомоторна онтологія (буття в русі); 7) локомоторно-інтелектуальна онтологія. Методичні бачення, які визначає дана схема, можуть бути враховані при формуванні рухових дій та розробці тренувальних режимів. Розвиток у вказаній системі йде від вітальності і тіла до інтегративного усвідомлення тілесності і ментальності, а також до інтелектуально-філософського осмисленого рухового буття. У вказану послідовність контекстуально

привнесений принцип калакотатії (гармонії тілесного, ментального, морального). Вона також в деякій мірі відображає особливості формування рухової сфери в онтогенезі.

З психотерапевтичних позицій такий підхід є спробою відновлення цілісності людини через подолання дихотомій виділених З. Фрейдом. Перш за все характерної для європейської культури дихотомії – між тілом і душею. Відносно вищевказаної проблематики дихотомії тіла і душі, актуальним аспектом використання маєвтики як концептуальної метафори [8] і методологічної інтенції в практиках і фізкультурно-оздоровчих системах, є проблема гармонізації тілесного, душевного і ментального, яка розглядається в нашій системі через призму давньогрецьких принципів калакотатії (грец. *καλοκαγαθία* – гарний і добрий), *epimelēsthai sautou* (турботи про себе), *gnōthi sautou* (пізнання себе), сократівської турботи про душу та "технологій себе" [14] за Мішелем Фуко. Маєвтика, як методика цікава тим, що в ній не можливо повністю розділити змістовний, аксіологічно-смысловий, технологічний компоненти, що також визначає її унікальність, холистичність і когнітивно-ціннісну специфіку.

Зрозуміло, що використання вказаних вище бачень і концепцій сприяє трансформаціям професійних установок вчителя фізичною культурі від позитивістсько орієнтованих уявлень про рухову активність як фізичне навантаження і розвиток певних якостей (швидкості, сили, витривалості тощо), до уявлень про техніку тіла, техніку здоров'я, ментально-тілесні техніки, тілесно-маєвтичні взаємодії, способи локомоторно-інтелектуального буття. Ми не маємо наміру принизити чи знецінити здобутки попередньої епохи, а лише пропонуємо в тій чи іншій мірі доповнити практику збереження здоров'я в рамочних умовах фізичної культури новими антропологічно і гуманістично орієнтованими баченням, які є дещо співвідносними до феномену "технік тіла" [9], що існують в традиційних культурах. Вказані методологічні візії, на нашу думку, є передумовою реалізації компетентнісного і особистісно-зорієнтованого підходів в освіті та шляхом до антропологізації, психологізації й інтелектуалізації фізичної культури, а також відходження від "робоче-крес'янських" уявлень і стереотипів попередньої епохи в стилі "Готов к труду і обороне!", "Дайош!". Ми говоримо про необхідність зміни "мілітарно-дефіцитарної" і "колективістсько-колгоспної" моделей радянської тоталітарної цивілізації на культуру відповідну, яка є діалогічно-маєвтичною та екзистенційно-феноменологічною за своєю спрямованістю і сутністю. При цьому на зміну технологічності має прийти антропологічна і екзистенційна орієнтація. Військовий і позитивістський монологізм вчителя на фоні дисципліни і мовчання учня замінюється на діалогічно-маєвтичну взаємодію в системі суб'єкт-суб'єкт.

Маєвтика здоров'я визначається нами як антропологічно-аксіологічно орієнтована комунікативна педагогічна практика, яка ґрунтується на ідеї про духовну та поліонтологічну природу людини і реалізується на основі техніки питань – відповідей, та має за мету дискурсивно-діалогічне і екзистенційно-комунікативне конструювання здоров'я і здоров'язбережувальної компетентності на основі актуалізації таких вимірів особистості: знаннево-інтелектуального, аксіологічного, духовного, психологічного, морально-етичного, мовленево-дискурсивного, особистісного, праксеологічного. Концепт маєвтики здоров'я сформований на основі трансформації і адаптація Сократівської ідеї турботи про душу та його інтерпретації принципу "пізнай себе" (*gnōthi sautou*). Актуальними світоглядно-методологічними складовими концепту маєвтики здоров'я є також рецепція і трансформація давньогрецького принципу "турботи про себе", кордоцентричних українських і християнських традицій, а також іудаїстичних уявлень про особливий статус і духовність Суботи. Тому маєвтика здоров'я, відповідно до сократівських традицій, вибудовується на основі таких інтенцій: здоров'я це життя і вітальність, здоров'я як добродійність, здоров'я як рух і повнота життя, здоров'я як екзистенційна наповненість, здоров'я як розум і знання, здоров'я як буття і спосіб існування, здоров'я як щастя і самодостатність, здоров'я як любов, здоров'я як міра, здоров'я як гармонія, здоров'я як турбота про себе, здоров'я як турбота про Другого, здоров'я як турбота про світ і Землю, здоров'я як відповідальність і свобода, здоров'я як творчість і самореалізація, здоров'я це відсутність проблем і хвороб та ін. Відносно вчителя фізичної культури особливо значимою є інтенція "здоров'я як спеціальні знання і навички". Вказані інтенції є тими смысловими лініями, які формують спрямованість, рамочні смисли маєвтики здоров'я та визначають змістовну специфіку.

Представлені вище бачення формуються через рецепцію ідей європоцентризму і неklasичних уявлень про "тіло здоров'я", "тіло руху", "тіло хвороби", "тіло страждань", та перш за все, на основі Сократівських маєвтичних розумінь буття як народження добродійностей через діалог, а також з врахуванням Хайдеггерівської [15] екзистенційно-феноменологічно орієнтованої концепції дазайну (https://ru.wikipedia.org/wiki/%D0%9D%D0%B5%D0%BC%D0%B5%D1%86%D0%BA%D0%B8%D0%B9_%D1%8F%D0%B7%D1%8B%D0%BA *нім. Dasein* – "ось, тут буття", буття яке переує сутності і буття, що запитує. З методологічних і світоглядних позицій вказані вище концепції сформовані нами також з використанням феноменологічно і антропологічно орієнтованих ідей, представлених в дослідженнях П. Анохіна, М. Бернштейна, Е. Гуссерля, М. Еліаде, М. Мерло-Понті, М. Мосса, М. Фуко, С. Хоружого, Я. Чеснова, М. Шелера.

Наведемо приклад фрагменту маєвтично орієнтованої репрезентації навчального матеріалу, присв'яченого проблематиці збереження кардіологічного здоров'я і життя дитини.

Питання. Згадайте, які ви знаєте механізми регуляції роботи серця.

Відповідь: міогенний, дромотропний (реалізується провідною системою, виділений як такий з методичною метою), гуморальний, нервовий, метаболічний, психологічний.

Питання. Який механізм із вказаних є провідним і найбільш значимим для розуміння основних шляхів профілактики раптової серцевої смерті в дітей.

Відповідь. Нервовий.

Питання. Вкажіть значимі для профілактики раптової серцевої смерті особливості нервового механізму регуляції роботи серця.

Відповідь. Нерівномірність і етапність формування нервового апарату серця в онтогенезі, а також його незрілість є онтогенетичною передумовою, що разом з іншими чинниками створюють системні ризики для життя дитини, які можуть актуалізуватися при фізичному навантаженні. Нерівномірність і етапність формування нервового апарату та його незрілість є проявом феномену гетерохронії... І далі...

З позицій методики, важливим є те, що в даному фрагменті використовується сократівський підхід, який визначає перехід від загального до конкретного, і навпаки. Ми це розглядаємо також в ракурсі нашого концепту фундаменталізації – технологізації, який визначає те, що технологічні знання і навички збереження здоров'я мають формуватися на основі інтегративного осмислення практик, досвідів та фундаментальних уявлень про природу певних феноменів, а не тільки на рекомендаціях і готових схемах. Тобто це професійна умова чи навіть вимога до формування здатності вчителя діяти автономно, вміти аналізувати і критично мислити. При наявності фундаментальних знань вчитель сам зможе осмислено зорієнтуватися в певній, як суто практичній, так і теоретичній проблемі. Тому вказані знання, які лежать в основі можливих принципів рішень, в практичній діяльності збереження здоров'я ми називаємо фундаментально-ціннісними. Розкриваються вони найкраще в маєвтичному діалозі. Прикладом такого знання із представленого вище діалогу представляється "незрілість нервового апарату серця, що є онтогенетичною передумовою раптової серцевої смерті дітей і підлітків".

З аксіологічних позицій у вказаному діалозі важливою є також контекстуально представлена проблематизація смерті і системних ризиків, що визначає значимість життя і відповідних етичних проблем через призму професійної підготовки вчителя, а саме через наявність конкретних знань про роботу серця. На далі (в іншому фрагменті), у діалозі висвітлені питання профілактики смерті, які розглядаються не тільки в контекстуальному але й в актуалізованому форматі. Через техніку маєвтики і її потенціали проблематизації і аксіологізації, ми розкриваємо перед вчителем панораму системних ризиків, викликів і межових станів із висвітленням шляхів профілактики та виходу із них.

Маєвтичний і екзистенційно орієнтований спосіб розгляду проблеми збереження здоров'я протидіє традиціям "пасторальної педагогіки", отриманої в спадок від попередньої комуністичної епохи. Вказана "пасторальна педагогіка" орієнтується переважно тільки і тільки на позитивний очікуваний результат, що перманентно і повністю виключає можливий аналіз межових станів і таким чином формує відносно них, на рівні професійного світогляду і методології, повну неготовність фахівця. "Радянської маєвтики" не було тому, що маєвтика виходить з реалій існування душі, трансцендентності людини і наявності інших реальностей, а була лише софістика як маніпулятивна комунікативна техніка і демагогія, що також знайшли своє місце і в освіті. Таким чином, використання маєвтики є актуальним аспектом декомунізації української освіти.

Завдяки маєвтичному підходу, певна здоров'язбережувальна проблема досить детально і технологічно орієнтовано розглядається під час занять, що формує у слухача цілісне і практично спрямоване її розуміння. Таким чином маєвтика, яка застосовується для формування здоров'язбережувальної компетентності вчителя фізичної культури, є тим унікальним антропологічно-комунікативним інструментом, що на рівні методики визначає можливість реалізації системних впливів не тільки на розвиток знань вчителя, але й на різні компоненти зазначеної компетентності – інтелектуально-ціннісний (когнітивний), діяльнісно-дискурсивний, особистісно-екзистенційний та ін.

Перспективи подальших розвідок у даному напрямі. Продовжити розробку проблеми застосування маєвтики для розвитку здоров'язбережувальної компетентності вчителя фізичної культури, акцентувавши увагу на методологічних, методичних, психологічних, трансдисциплінарних, технологічних і аксіологічних аспектах.

Висновки

1. Маєвтика є культурною та інтелектуальною практикою, яка сформувалася Сократом на основі ідей про духовну і етичну природу людини, як істоти, яка має первинні потенціали до розвитку, творчості і вдосконалення. Це дає нам підстави розглядати маєвтику не тільки як метод чи технологію, а як цілісну світоглядно-етичну систему гуманістичного спрямування. Маєвтика може бути також визначена як ефективна гуманітарна антропологічно-діалогічна технологія в якій органічно поєднані комунікативні – зовнішні та екзистенційні – внутрішні складові. Через практику маєвтики актуалізуються і реалізуються значимі для збереження здоров'я давньогрецькі принципи *epimelesthai sautou* – "турботи про себе", *gnothi sautou* – "пізнай самого себе" та *калакогатії*.

2. Маєвтика як аксіологічно орієнтована комунікативно-діалогічна практика і гуманітарна технологія в нашій педагогічній системі є базисною методикою розвитку здоров'язбережувальної компетентності вчителя фізичної культури. Маєвтика первинно спрямована на розвиток і розкриття в людині її людського образу, проявлення і розвиток моралі та формуванні системних знань і мислення. Важливим є те, що цей метод сприяє також гуманізації як особистості вчителя так і освітнього процесу, що є необхідною культурно-освітньою умовою впровадження інклюзії та актуалізації процесів декомунізації, європеїзації і інтернаціоналізації освіти

3. *Фундаментально-ціннісні знання про збереження здоров'я* визначаються як знаннево-ціннісно-сміслові комплекси, в рамочних умовах, яких реалізується практично орієнтована концептуалізація проблематики здоров'я, а також на основі типових стереотипів і моделей можуть визначатися оптимальні стратегії і тактики прийняття рішень при аналізі певних конкретних здоров'язбережувальних проблем, ризиків і викликів. Використання маєвтики є оптимальним способом формування і актуалізації фундаментально-ціннісних знань.

4. *Маєвтика тілесності* розуміється як система бачень і концептів специфікованих і спрямованих на співвідносне і гармонійне формування тіла, тілесності та розвиток рухової активності на основі використання змішаних тілесно-ментальних технік при конститууючому впливові ідей діалогічності і маєвтики.

5. *Маєвтика здоров'я* представляється як аксіологічно орієнтована комунікативна педагогічна практика, яка реалізується на основі техніки питань – відповідей та має за мету дискурсивно-діалогічне і екзистенційно-комунікативне конструювання здоров'я і здоров'язбережувальної компетентності.

Використані джерела

1. Аксьонова О. Развитие "рухового інтелекту" дітей на заняттях з фізичної культури : наук.-метод. розроб. / за ред. О. Аксьонової ; О. Аксьонова, Н. Денисенко, О. Миронюк, С. Циба. – Запоріжжя, 2009. – 116 с.
2. Андриевский И. А. Маєвтика как одна из форм конструктивной манипуляции / И. А. Андриевский // Весник НГПИ. – 2009. – № 16. – С. 35–37.
3. Быховская И. М. Человеческая телесность как объект социокультурного анализа : (история проблемы и методологические принципы ее анализа) / И. М. Быховская // Труды ученых ГЦОЛИФКа: 75 лет : ежегодник. – Москва, 1993. – С. 58–68.
4. Даренский В. Ю. Диалогическая природа человеческого бытия как откровение о человеке / В. Ю. Даренский // Вестник Самарской гуманитарной академии. Серия: Философия. Филология. – 2015. – № 1(17). – С. 33–42.
5. Дубогай О. Освітньо-рухова методика навчання учнів молодших класів в системі здоров'язбереження / О. Дубогай // Вісник Інституту розвитку дитини. Серія : Філософія, педагогіка, психологія. – 2015. – Вип. 38. – С. 61–67.
6. Ильин В. Н. Сократ и антропология самопознания / В. Н. Ильин // Вопросы философии. – 2014. – № 10. – С. 87–99.
7. Козлова Е. П. Диалог Сократа и его педагогический потенциал / Е. П. Козлова // Альманах современной науки и образования. – Тамбов: Грамота, 2011. – № 9 (52). – С. 66–72.
8. Лакофф Д. Метафоры, которыми мы живем / Д. Лакофф, М. Джонсон. – Москва : Едиториал УРСС, 2004. – 256 с.
9. Мосс М. Общества. Обмен. Личность : труды по социальной антропологии / М. Мосс ; сост., пер. с фр., предисл., вступ. ст., комментарии А. Б. Гофмана. – Москва : КДУ, 2011. – 416 с.
10. Нонака И. Компания – создатель знания : зарождение и развитие инноваций в японских фирмах / Икуджиро Нонака, Хиротака Такеучи ; [пер. с англ. А. Трактинского]. – Москва : Олимп-Бизнес, 2011. – 366 с.
11. Платон. Диалоги / Платон ; пер. с древнегреч., сост., ред. и авт. вступ. статьи А. Ф. Лосев ; авт. примеч. А. А. Тахо-Годи. – Москва : Мысль, 1998. – 605 с.
12. Сергета І. В. Психогієнічна оцінка особливостей школярів в сучасних умовах / І. В. Сергета // Психолого-педагогічні проблеми розвитку особистості в сучасних соціокультурних умовах : матеріали Всеукр. наук.-практ. конф. – Вінниця, – 2011 – С. 246–250.
13. Федорець В. М. Аналіз та актуалізація взаємодії вікових, нервових і локомоторних детермінант кардіологічного здоров'я в контексті формування здоров'язберігаючого підходу / В. М. Федорець // Фізична культура, спорт та здоров'я нації : зб. наук. пр. – Вінниця, 2011. – Вип. 12, т. 3. – С. 137–145.
14. Фуко М. Технологии себя / М. Фуко // Логос. – 2008. – № 2 (65). – С. 96–122.
15. Хайдеггер М. Бытие и время / М. Хайдеггер ; пер. с нем. В. В. Библихина. – Москва : Ad Marginem, 1997. – 451 с.
16. Юнг К. Г. Архетип и символ / К. Г. Юнг ; сост. и вступ. ст. А. М. Руткевича. – Москва : Ренессанс, 1991. – 304 с. – (Страницы мировой философии).

17. Garlikov, R. The Socratic Method: Teaching by Asking Instead [Electronic resource] / by Rick Garlikov. – URL: http://www.garlikov.com/Soc_Meth.html
18. Husserl E. Die Krisis der Europäischen Wissenschaften und die Transzendente Phänomenologie / E. Husserl, W. Biemel. – Hamburg, 1977. – 559 s.
19. Perkinson H. J. The Socratic Approach to Education Today / H. J. Perkinson // Education Today. – 1985. – P. 20–28.
20. Seeskin, K. Dialogue and Discovery: A Study in Socratic Method / Kenneth Seeskin. – Albany, NY: State University of New York Press, 1987. – 179 p.

Fedorets V.

METHODOLOGICAL AND METHODIC ASPECTS OF USING THE MAIEUTIC APPROACH FOR THE DEVELOPMENT OF THE HEALTH PRESERVING COMPETENCE OF A PHYSICAL EDUCATION TEACHER

The article highlights the methodological and methodic aspects of using maieutics for the development of the health preserving competence of a Physical Education teacher during post-graduate education. The methodological concepts of maieutics of corporeity, maieutics of health and the fundamental value knowledge are formed. The spiritual, axiological, humanistic and cognitive aspects of maieutics as a method, as a technology and as a mental-ethical system are actualized. Maieutics is viewed as a communicative-discursive and existential-communicative practice aimed at making the health preserving competence and the educational process in general more anthropological, professional, intellectual, humanistic and axiological. It is also viewed as one of the elements of decommunisation and of making education more European and internationally oriented. Maieutics is a cultural and intellectual practice, formed by Socrates on the basis of ideas concerning spiritual and ethical nature of a person viewed as a human being who has initial potential for development, creativity and improvement. Maieutics as an axiologically oriented communicative-dialogical practice and a humanitarian technology is the basic methodic of development of the health preserving competence of a Physical Education teacher in our pedagogical system. Fundamental value knowledge regarding health preservation is determined as knowledge-value-concept complexes in the framework conditions of which the practically oriented conceptualization of health issues as carried out. Also, optimal strategies and tactics for decision-making while analyzing concrete health preserving problems are determined on the basis of typical stereotypes and models. Maieutics of corporeity is understood as a system of views and concepts specified and aimed at a balanced and harmonious formation of a body, corporeity and at the development of motion activity using the mixed corporal-mental techniques under the constituent influence of dialogical and maieutic ideas. Maieutics of health is presented as an axiologically oriented communicative pedagogical practice, which is carried out in the basis of the Q&A technique and is aim at discursive-dialogical and existential-communicative development of health and the health-preserving competence.

Key words: *health preserving competence, a Physical Education teacher, post-graduate education, maieutics, pedagogics, methodology, methodic, health, axiologization, humanization, ontologization.*

Стаття надійшла до редакції 27.08.2017